

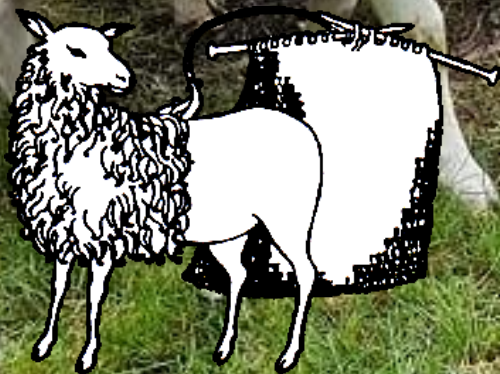
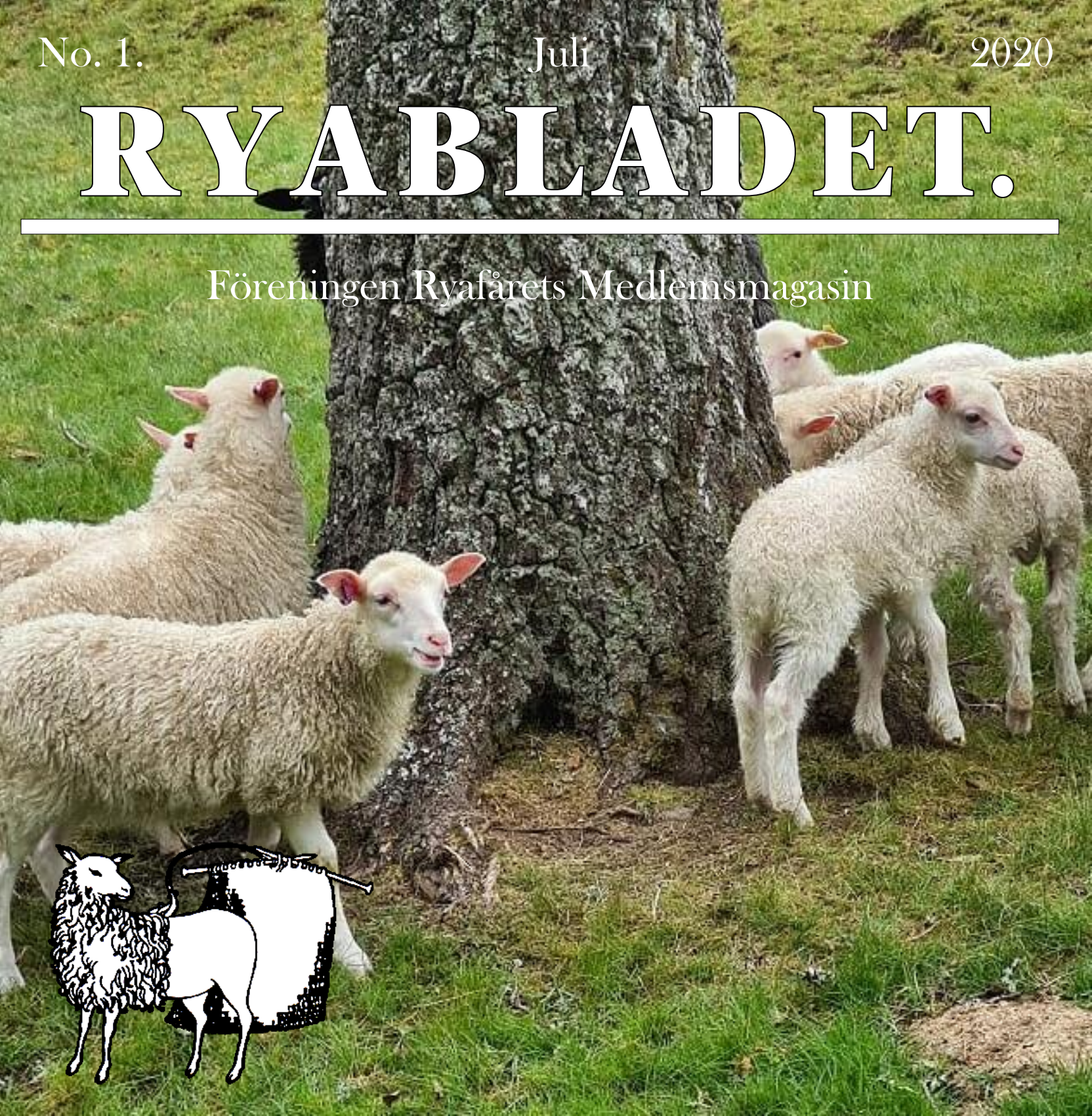
No. 1.

Juli

2020

RYA BLADET.

Föreningen Ryafårets Medlemsmagasin

Ryabladet är Föreningen Ryafårets medlemsmagasin. En tidskrift för och av medlemmar i föreningen. Tidskriften utkommer med 3nr/år

Föreningen Ryafåret bedriver sin verksamhet med projektpengar från EU Projektstöd för "Bevarande av ryafår." Syftet med projektet är att öka kunskapen om ryafår och stödja bevarandet av ryafåret. Projektet består i utgivning av tidningen Ryabladet, underhåll och utveckling av hemsidan, avel med ryafåret, informationsmaterial, rådgivning, kursverksamhet och marknadsföring.

REDAKTÖR

Camilla Sten
0739-685721
webbmaster@ryafaret.se

PRENUMERATION

Tidskriften utgår som
Medlemstidning till Föreningens
Ryafårets medlemmar. Ryabladet
ingår i medlemsavgiften, 300kr/år.
Vill du bli medlem, kontakta
sekreterare Carina Wenngren

Besök vår hemsida
www.ryafaret.se

Skicka in material till
nästa nummer senast
20201115

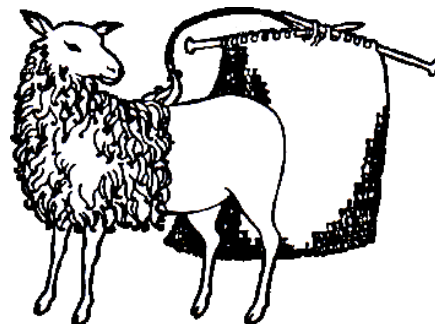
J U L I
N r 1 . 2 0 2 0

I detta nummer

3. Ordföranden har ordet
4. Kia Gabrielsson Beer- med gener av ull
7. Åstrós är Kias högra hand
8. Receptspalten
10. Är det värt besväret att mönstra, ullbedöma och härstammingsregistrera?
13. Kan vi låta en sådan textilråvara gå förlorad?
16. Information till medlemmar
17. Chiloe- det okända ullparadiset
22. Omslagsbilden, m.m.
23. Kontaktuppgifter Styrelsen

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

Hej alla Ryavänner!

Hoppas lamningarna har gått bra! Vad jag förstår så har väl de flesta "drabbats" av väldigt många lamm. Själv deltog jag i ett flasklamsprojekt med 18 lamm (dock med Dorset och korsningar) som drivs av SLU. Till försöken blev det fem gårdar anslutna med lite olika system. Till hösten ska detta sammanställas och redovisas Återkommer naturligtvis till detta. Totalt har jag nu haft 33 lamm i amman.....

Har fått förfrågan av riksdomare Birgit Fag om att få igång riksmönstring av Ryor. Det har ju inte varit så lätt för oss att haka på mönstringen då våra Ryor oftast inte är så tidigt födda och dessutom behöver bli äldre än 110 dagar som gäller allmänt. Under våren har bedömning för Ryor bokats på Tenhults naturbruksgymnasium utanför Jönköping den 5/9. Domare blir Birgit Fag. Som extra ullresurs deltar Ingegerd och Gunnar Lindberg som varit ryaägare i många år.

Önskar alla en härlig sommar med lyckliga

får och lamm på bete!

Många av dem hoppas jag få se på

riksmönstringen i september!

Annika

Kia Gabrielsson Beer, - med gener av ull

Sonja Thyen har efter flera år lämnat över uppdraget och gått i pension. Föreningen har fått en ny Ullbedömare - Kia Gabrielsson Beer.

-Hade Sonja ringt ett år tidigare hade jag tackat nej, då hade jag inte möjligheten, men nu passade det bra. Jag sa *“ja, va roligt!”* säger Kia entusiastiskt när jag vi pratar om uppdraget som föreningens Ullbedömare.

Jag får tag i Kia på en knastrande telefonlinje en dag när hon är på väg hem från jobbet, det känns som att just där kan hon slappna av och ge tiden att prata lite om sig själv och sitt uppdrag. Kia jobbar 25% som textillärare och resten med de egna företagen. Kia kör genom de värmländska skogarna och under tiden frågar jag och hon svarar målande och engagerat. Ju längre vi pratar blir jag mer och mer övertygad om vilket resurs hon är för föreningen Ryafåret.

Kias meritlista är lång och hon har haft ett finger med i spelet i det mesta som rör ullsverige. Hon var en av drivfjädrarna bakom föreningen Ullvilja och var med och startade Ull-SM. De senaste 11 åren har hon arbetat som ullklassifisör i Norge. Där var hon stationerad på östlandet i Gol, men ofta uthyrd till andra ullstationer när det behövdes. På det viset har hon sett oerhörda mängder ull. När en extra fin fäll dök upp köpte hon ofta loss den för Wählstedts räkning. En gång i tiden när hon gick på lantbruksskola var hon praktikant hon Sonja Thyen och senare var hon med och tog fram de första ullbedömningsprotokollen för Ryaklubben. Samtidigt byggde hon upp sitt eget väveri. Och mitt i den virvelvinden satte familjen ner foten och menade att antingen väveri eller Ryaklubb hennes tid räckte inte för båda och det blev att hon satsade helhjärtat på det egna väveriet. Engagemanget i Ryaklubben blev vilande.

Kia och hennes högra hand -Astrós

Kia har haft får i tre olika omgångar. På sjuttio-talet efter att hon praktiserat hos Sonja blev det Ryor. Senare hade de korsningar av olika kortsvansfår; finull-, päls- och ryafår. För att få fram olika ullkvaliteter, färger och skinn. För Kia är det inte rasrenligheten som är det viktiga utan ullkvaliteten. Att kunna få fram olika sorters ull till olika ändamål. Senare gjorde de sig av med fåren.

Kias förra får.
Foto: Kia Gabriëllsson Beer

Åke, hennes man fick dock fårabstinens och kom hem en dag och berättade att han hade köpt sin mors alla tacklamm, och så var de med får igen. Och till dem köpte de utrangerade finullsbaggar som sålts dyrt på auktioner. Efter några år när de sålt sina avkommor dyrt kunde de välja de bästa av dem för en billigare penning. Under den här tiden började Kia jobba i Norge som ullklassifisör. Men det blev inte riktigt som de tänkt. Åke, hennes man, råkade ut för en olycka, det mesta i livet stannade upp och de gjorde sig av med fåren.

Idag bor Kia och Åke på en gård på gränsen mellan Sunne och Kil i djupaste Värmland. Det går ett vargstråk rätt över gården och jag fixar inte att ha djur under de omständigheterna säger Kia, något vi nog alla kan relatera till.
“Ull ha funnits där I hela mitt liv, genom hela historien, utan att jag vetat om det. Jag har det I generna”.

Med en farmor som hade nära koppling till Anna Wåhlstedt och en far vars bilder gjordes till vävar med Wåhlstedts garner fanns alltid ullen där. Själv har hon arbetat med ull sedan hon var 17 år. Då åkte hon till Nya Zeeland, arbetade med får, lärde sig traditionella hantverk och blev adopterad av en Maori-familj.

Kias energi smittar av sig, det är spännande att lyssna på hennes historia. Hennes vision är att nå ut och förmedla kunskapen om ullen. Och hon poängterar tydligt att kunskap är till för att spridas, vilket hon bidrar till med all sin kraft. Som nygammal medlem kan hon bidra med nya tankar och utvecklingsideer till Föreningen Ryafåret, och så kanske med en och annan åsikt som skapar lite kontrovers och diskussion. För visst är det så att det är ur den vänliga diskussionen som ny kunskap föds!

CAMILLA STEN

Baltic Wool Conference
Gotland 8 - 10 October 2020

Konferensen är Digital!

Ástrós er Kias Högra hand!

Ástrós Péturdóttir kom till Sverige från Island när hon var tio år gammal. På långa omvägar hamnade hon i den lilla byn Östra Ämtervik i Värmland. Där vid sjön Frykens strand, ett stycke norr om Karlstad bor hon i en liten undantagsstuga och det märks att hon trivs där. När Ástrós kom till Östra Ämtervik så började hon att volontärarbeta i byns sommarcafé. Det var en plats att fika, äta glass och träffa människor. I det mysiga caféet som inbjöd till gemenskap och långa samtal, träffade hon Kia. Ástrós var väl lite vilsen och hon beskriver det som att Kia tog henne under sina vingar och så småningom började hon att arbeta för Kia. Detta var sommaren 2018 och Kia hade just kommit till insikten att hon behövde någon som hjälpte henne att styra upp sånt som hon låg efter med i företagen. Främst med administration och bokföring, men med tiden har Ástrós blivit en alltiallo och Kias högra hand. På köpet fick de en fin vänskap som jag förstår att båda värderar mycket högt.

Ástrós har ingen egen får-bakgrund, mer än att vänner till familjen hade får på Island när hon var liten, utan hennes kunskap kommer till stor del genom Kia. Idag arbetar hon två dagar i veckan för Kia, men de är flexibelt och beror på vad som händer och måste göras just nu och hon är en självklar del i verksamheten. Kring föreningens ullprover så samarbetar de. Kia gör själva proverna och Ástrós påminner, dokumenterar och administrerar det hela.

CAMILLA STEN

Ny Ullbedömningsblankett

Föreningens Styrelse håller på att ta fram en ny blankett för Ullbedömning. Håll utkik på hemsidan och i Ryabladet för information om den nya blanketten!

RECEPTSPALTEN

Tjälknölsprincipen -latmat för varma sommark dagar

Lämplig för allt kött som inte är "finast", eller stora bitar. T.ex lägg, entrecôte, bog, rev, hals, men även stek, karré och sadel. Förutsätter att köttet är väl putsat före infrysning. Stora bitar kan gärna ligga i kylen 1/2 dygn, så att de fortfarande är frysta men ett fåtal minusgrader på kvällen. Små bitar kan tas ut från frysen och sättas in i ugnen på kvällen direkt. Börja sent på kvällen för tillagning av lunch! Eller tidigt på morgonen för en sen middag (låt stå i ugnen över dagen i stället).

Gör i ordning en lergryta med blötläggning eller smörj en järngryta med olja eller smör. Lägg i köttet, sätt på lock och låt stå i ugn 75 grader 8-12 timmar. Låt köttet stanna i ugnen i sitt kärl fram till slut-tillagning 1/2-1 timme före servering (se recept nedan).

Sommartid kan tjälknölen läggas i saltlag med kryddor i 4-6 timmar. Servera den sedan kallskuren till potatissallad eller -gratäng.

Lag:

1 liter vatten	1,5 msk soja
1 dl salt	6 vitpepparkorn
1 msk socker	1 dl färsk mynta (grovt hackad)
1 msk pepparmix	4 vitlöksklyftor (grovt hackade)
3 lagerblad	

Blanda samman allt utom myntan och vitlöken till lagen. Låt koka i några minuter, dra sedan från plattan och tillsätt myntan och vitlöken. Låt lagen stå och dra några timmar. När köttet är klart, lägg det i lagen i 4 timmar. Ta därefter upp köttet och skär i tunna skivor.

Fårikål på Ryagårdsvis

1 kg kok-kött gärna med ben, "tjälknölat" över natten. 1-1,5 kg vitkål Smör och/eller rapsolja att fräsa i Ev. morötter och lök Grönsaks-/köttbuljong 1-2 syrliga äpplen 2 msk kummin Massor av färsk pepparmynta och/eller grönmynta Strimla och fräs vitkålen i stor kastrull, gärna av gjutjärn, sätt ner värmen till "långkokstemperatur". Tillsätt morotsbitar och senare lök, stött kummin. När vitkålen börjar bli genomskinlig: "Salta" med buljongtärningar, motsvarande till 1 1/2 l vatten. Tillsätt urkärnade äppelbitar (skalet får vara kvar, ger arom), klipp i bladen från en myntabukett och lägg i lagom grytbitar av

"tjälknölat" kött. Ställ på varmhållning (undvik kokning), smaka vid behov av med mer buljong och kryddor, låt smakerna fördelas i c:a 15-20 min före servering.

Lammgryta med Rotsaker

A. Selleri, palsternacka, morot skärs i rustika bitar, steks nästan mjuka i stekpanna under lock, gul lök eller purjo samt finskivade vitlöksklyftor kan tillsättas när rotsakerna är halvklara. Krydda t.ex. med svartpeppar, rosmarin och tinjan (finfördelade i mortel med litet salt; ta hälften till grönsakerna), grönsaks- och/eller köttbuljong, en tärning svampbuljong är inte heller fel. Krydda köttet med resten av kryddblandningen och häll grönsakerna i tjälknölsgrytan. Tillsätt 1/2-1 dl grädde. Låt stå i ugnen på 80 grader c:a 1/2 timme före servering. Man kan låta skyn fungera som sås eller sila av skyn till en gryta, vispa i en toppredning och smaka av med några msk torrt dessertvin och eventuellt soja, efter smak.

B. Man kan göra på motsvarande sätt med rotpersilja, gärna med blad, vintersquash av typ Butternut, Hubbard eller Hokkaido (med tät, sötpotatisliknande fruktkött), purjo- och vitlök, lagerblad, litet korianderblad (eller testa färsk korianderstjälk!), olivolja. Ingen grädde.

C. Lammrev: Gott med mortlade enbär, svartpeppar, eventuellt litet rosmarin och äpple och/ellerkatrinplommon

D. Använd fantasin! Detta är mer en metodbeskrivning, recepten behöver inte följas exakt.

Är det värt besväret att mönstra, ullbedöma och härstamningsregistrera?

Ryafären är inte enbart vackra och vänliga landskapsvårdare. De är också resultatet av över 100 års avelsarbete för att utveckla de karakteristiska ullegenskaperna: lång, glansig och stark ull som ändå känns mjuk. De är utrotningsshotade bl.a. på grund av den vikande marknaden för slitstarka textilier, i synnerhet ull, under senare hälften av 1900-talet.

Längden, vitheten och glansen är de riktigt unika egenskaperna som gjort och gör att ryauull med hög kvalitet efterfrågas för konstvånader och annat konsthantverk över hela världen. Men människor börjar nu också värdesätta hållbarhet. Om vi som äger ryafår agerar rätt kan avsättningen för ryauull breddas.

De vackra blå lettiska hemslöjdsvantarna (nederst i bild th) fick jag en höst. Garnet är gjort för att vara mjukt, med enbart finfibrig bottenull, troligen merino. Efter en vinters bilkörning till och från jobbet 2-3 dagar i veckan, hade det redan gått håll.

De grå-vita vantarna (överst i bild th) från Hemslöjden i Uppsala har hängt med många vintrar i bilen Sedan 1980-talet och är fortfarande hela, de känns också behagliga mot handleden. Garnet är av svensk lantrasull med både täckhår och bottenull.

Vår sekreterare Carina Wenngren har stickat dessa sockor (bild till vänster) av tretrådigt sockgarn från Wålstedts, 100% Ryauull. Hon hade dem så gott som dagligen, året runt, i ladugårdsstövlarna under 5 år innan det gick håll på hälen. De höll sig fräscha med enbart vädring och skakning. Just nu håller hon på att sticka om häl och fot, och det upprepade garnet är som nytt, förutom det på hälen.

Till vänster: Detta är ett vanligt utseende på tvättad ull som används som industriråvara. I industri som nålfilter t.ex luftfilter till motorer, ljuddämpande skärmar mm tror man att det krävs syntetfiber (= plast, oftast polyester) för att binda ihop ullen.

Till höger och nedan: Lampskärm och skål som Ingegerd Lindberg har tovat av enbart Ryauull. Så här tunt och skirt går det också att tova gardinluffer tack vare kombinationen långa täckhår och bottenull som går lätt att tova.

Vi behöver vara många som hjälps åt att belysa ryauullens användningsområden. Vad tillverkar du och/eller dina ullkunder av ryauull?
Skicka in bilder och gärna litet text till webbmaster@ryafaret.se så kan det komma med i Ryabladet frammöver.

Bild ovan: Ett tätt vadmalstyg av ryauull (i detta fall från kusinerna Spelsau) är vattenavvisande utan impregneringsmedel, helt giftfritt. Är detta framtidens regnplagg? Biologiskt nedbrytbart efter 50-100 års slitage. Foto: Carin Rudehill. Från (den mycket läsvärda) boken *Ull blir vadmal* av Kerstin Paradis Gustafsson, publiceras i Ryabladet med deras tillåtelse.

Kan vi låta en sådan textilråvara gå förlorad?

En textilråvara tillverkad av gräs, örter och sly. Kan vi låta den gå förlorad i en tid när vi på allvar börjar förstå konsekvenserna av att använda fossil råvara i processer som kräver mycket energi?

Jag ringde Gunnar Lindberg som var föreningens (då Ryaklubben) ordförande i omgångar under decennierna runt milennieskiftet. Gunnar och Ingegerd bedrev avel på vita Ryafår i Brunflo, Jämtland, i 27 år.

- Ryafåret är ett nordeuropeiskt kortsvansfår som har avlats för att få fram bestämda egenskaper. Man kan säga att 97% av generna kodar för "får" och 3% kodar för "egenskaper". Människor väljer vilka egenskaper som ska gynnas vid avelsurval, och nordeuropeiskt kortsvansfår kan se så olika ut som gotlandsfår, finullsfår och de olika allmogeraserna i Sverige. I en förening kommer medlemmarna överens om urvalsprinciper; vilka egenskaper som är värda att bevara och utveckla. Hos Ryafåren är det de specifika ullegenskaperna, som är viktiga. Samtidigt måste Ryafåret försvara sin plats som ett producerande husdjur och alltså vara ett väl fungerande får.

Gunnars erfarenhet är att starka tacklinjer ofta för önskade egenskaper vidare. Tackorna finns i besättningen under flera år och ska kunna producera bra lamm tillsammans med olika baggar. Bl.a. varierar vitheten hos vita ryafår. Spinnerier som Wålstedts och textilkonstnärer värderar vithet högt då det då går att få klara färger vid färgning. (Även på den internationella ullmarknaden finns det en vit-gulskala, där den vitaste ullen värderas högst).

I tusentals år har människor utnyttjat slitstyrkan hos ull från nordeuropeiskt kortsvansfår, bl.a. till vikingaskeppens segel och senare till vävda ryor som använts i stället för skinnfällar i slädar och båtar, och under 1900-talet var ryull bl.a. viktig råvara till slitstarka svenska möbelyter.

Vi ryafårägare behöver hjälpas åt för att bevara och utöka den 2020 alltför lilla populationen genom ett medvetet avelsurval. Mönstringen är ett redskap för att beskriva individernas egenskaper och få en överblick över besättningen. Den utgör ett stöd både för val av livdjur från den egna besättningen och val av bagge med egenskaper som besättningen behöver mer av. Att mönstra hjälper mig som djurägare att hålla fast vid vissa principer, när jag ska välja ut djur till den fortsatta aveln.

För att en utrotningshotad fårpopulation ska leva vidare behöver avelsdjuren vara friska och byggda så att de klarar sig bra på bete, under betäckning, dräktighet, lamning och digivning.

Foto: Camilla Sten

Kroppsmönstringen ger viktiga aspekter på dessa förutsättningar, som i mycket också sammanfaller med slakteriernas önskemål om slaktkropp. Andra aspekter är lätta lamningar, goda modersegenskaper, bra beteende i övrigt o.s.v.

Foto: Annika Wahreus

Ullmönstringen är ett stöd för att bevara ryullens unika egenskaper. Det är också viktigt att bevara färgerna vitt, svart, brunt och grått rena, framför allt att inte korsa vita djur med färgade, och att hålla undan ullfel som gör ullen oanvändbar, som märg (luftkanaler framför allt i täckhår gör fibern skör och svår att färga), skruvade staplar och genomsydd lock som trasslar till ullen. **Ullbedömningen** kompletterar med förfinade metoder för att hitta ullfel, och vi oerfarna får en second opinion och lär oss mer.

Foto: Annika Wahreus

Mönstringsresultaten förs in i Elitlamm Avel och produktion eller Elitlamm Avel mini. Registrering av djuren i något av dessa program är också en förutsättning för att Jordbruksverket skall bevilja EU-stöd för hotad lantras. Det är viktigt att gårdsmönstra alla lamm i besättningen, även dem som man inte räknar med som livdjur. Då kan gå det att räkna fram avelsvärden som grundar sig på utfallet i flera generationer. Ibland får man också en glad överraskning, ett oväntat bra lamm att använda som livdjur!

Föreningen Ryafåret har generellt satta avelsmål som hittas på hemsidan. Aveln strävar efter att nå dessa mål, men de får som har alla önskade egenskaper är sällsynta. Varje fårägare har möjlighet att bestämma mer detaljerade avelsmål. För att leda aveln framåt är det viktigt att fårägarna är så överens som möjligt om grunderna, både mål och metoder.

Styrelsens arbetsgrupp håller på att ta fram en mönstringsmanual som ska kompletteras med bilder från årets mönstringar och komma ut till alla medlemmar inför mönstring 2021. Den är avsedd som vägledning vid den årliga gårdsmönstringen och studiematerial vid mönstringskurser.

Mönstringskonsten är en ögats och handens kunskap som man lär sig i praktiken, d.v.s. grunderna vid upprepade kurstillfällen och däremellan att ryafårägare mönstrar tillsammans hos varandra och lär av varandra. Fördjupad ullkunskap skaffar man sig genom att arbeta med ullen och samarbeta med hantverkare och spinnerier.

Om ryullen ska överleva måste vi bevara och utöka en marknad för den. Köpare måste veta att de kan lita på att ryullen som säljs är av hög kvalitet. De flesta ryabesättningar är små. Vi som har ryafår äger också möjligheten att tillsammans välja avelsdjur med önskade egenskaper, genom att mönstra, dokumentera och prata med varandra om resultaten, och även om urvalsprinciperna. Och intressera fler för att börja med ryafår. Är du med?

Tack, Gunnar för att du delade med dig av kunskap, erfarenhet och bilder!

GERTRUD SANDBERG

INFORMATION TILL MEDLEMMAR

Årsmötet 2020

Med anledning av rådande läge gällande covid - 19 har styrelsen beslutat att den fysiska årsmötes helgen som var planerat att hållas utanför Uppsala den 12 - 13 september ställs in. Men vi kommer att genomföra årsmötet digitalt med sedvanliga förhandlingar lördagen den 12 september kl 13.00. Mer information kommer i god tid till föreningens medlemmar.

Styrelsen genom Carina Wenngren-sekreterare

Mönstringskurser!

Vill ni gå en mönstringskurs? I dessa tider gör vi vårt bästa för att kunna anordna kurser till alla som önskar, med få deltagare. Är du intresserad av att gå eller anordna en kurs så kan du vända dig till närmaste mönstrare eller regionombud som då kan ordna kurs för 2 - 3 personer. Då blir det enkelt att hålla avstånd och alla kan känna sig trygga. Under sommarmånaderna är det enkelt att anordna kurser utomhus.

Rya Riks 5 september 2020

I höst kommer det att bli en Skraddarsydd riksbedömning, enbart för Ryalamm! Föreningen Ryafåret har i samarbete med Fåravelsförbundet fått till stånd en riksbedömning öppen endast för bagg- och tacklamm av Ryafår. Detta blir en spännande premiär att se fram emot!

Platsen för Rya Riks 2020 blir Tenhults Naturbruksgymnasium utanför Jönköping. Riksdomare Birgit Fag bedömer anmälda ryor tillsammans med en välrenommerad representant från Föreningen Ryafåret.

Sista anmälningsdag: 27 augusti, ange kontaktpuppgifter och antal anmälda djur samt kön.

Kostnad för bedömning per anmält djur: 450kr + moms, faktureras från Svenska Fåravelsförbundet.

Eventuellt tillkommande kostnader debiteras i förekommande separat via Föreningen Ryafåret.

Frågor, anmälan och inbjudan via Föreningen Ryafåret, kontakt person är Annika Wahreus, annika.wahreus@gmail.com

Chiloe, det okända ullparadiset

Långt bort, nästan
så långt bort man
kan komma från
Sverige ligger
chilenska
Patagonien.
Nordligast i den
Patagonska
skärgården

ligger Chiloe- ett okänt ullparadis med influenser från Spanien,
Holland och Tyskland. Hit åkte jag för att återupptäcka sländspunna
garner, växtfärgningstraditioner och handklippta får.

Chiloe är en ö med säkert lika många frigående får som invånare. Fåren som finns här kallar man helt enkelt för får “ovejás”, och på frågan om vilken ras de är, är svaret alltid de samma; “ovejás chilotes” alltså får från ön. Visst kan jag se liknelser med de europeiska köttraserna, medan lokalbefolkningen envist hävdar att de är ullfår. Och visst tar man tillvara på alla ull, det är en av öns huvud näringar. Ända till jag träffar Esther från motsvarande Hushållningssällskapet förblir frågan obesvarad. Hon förklarar för mig att fåren på Chiloe bara för några månader sedan äntligen fått status som en egen ras. Tidigare, genom hela historien har de klassats som blandrasfår. Fåren är främst vita men bruna, svarta och fläckiga individer tillåts. De är ganska biffiga och har kort kompakt lite studsigt ull och liknar i mina ögon texel-får ganska mycket. Däremot betonar Esther att de inte är utpräglade köttdjur utan att ullen värderas högt av hantverkande kvinnor.

Det är just ullen som är det centrala med chiloes får. Ullen klipps för hand med en typisk klippsax av kvinnorna. Fåret läggs ner på sidan och man binder ihop benen, en håller i huvudet och en klipper. På det viset får man för det mesta en hel fäll utan dubbelklipp. Ullen sorteras genast.

Visst finns det spinnerier på fastlandet som spinner fina två och tretrådiga garner, men den mesta av ullen tas om hand av kvinnorna på ön. De sländspinner, ofta från tott och ibland kardad. Men det häftiga är att jag under min tid i Chile inte sett en enda spinnrock. Damerna jag pratar med vet mycket väl vad en spinnrock är, men de menar att det går lika fort att spinna på sländan och den går ju enkelt att ta med dit man skall. Det är som att spinnrocken aldrig slagit igenom. Garnerna de tillverkar är för det mesta relativt tjocka entrådiga garner, ca 100-150m/hg skulle jag tro.

Det är ett sant nöje att se kvinnorna spinna och jag känner genast en stor vördnad i den hantverksskicklighet de har. En kunskap de själva tar för givet och inte så gärna pratar om. Vi småpratar om vädret och presidenten Piñeras nya projekt i området innan de vill berätta om och visa sländor och skicknålar. Stick- och virktraditionerna kom till Chile med spanjorerna, och på det viset stickar man fortfarande. Stickorna är gjorda av trä och en smula otympliga men välfungerande för de grova garnerna. Utöver det är både virkning och krokning vanliga tekniker. Men det mest traditionella är ramvävning, tekniken som fanns innan koloniseringen.

Mycket av ullen färgas innan den spinns.
Idag är syntetfärger av olika slag vanliga, men kunskapen om växtfärgning lever kvar ute på landsbygden. På marknaden i Ancud, en av huvusorterna på ön, är det en självklarhet att garnerna är växtfärgade. Fläderbär (lila), lager (mörk grön) och majsblad (grön) är sådana växter jag kan översätta till svenska. Vidare används *barba de palo*, en hängande lav som liknar skägg för att färga gult, *chilco* en chilensk fucsia för att färga grått och *ulmo*-trädet bark för beige.

Barba de palo

Ulmo Foto: Okänd

Chilco

Jag skulle tro att idag är den största marknaden det stora antal turister som kommer till Chiloe varje år. Ullen och turisthantverket har blivit öns signum. Kvaliteten varierar men letar man så finns riktiga guldpärlor att hitta. Varje stad och by på ön har sin egen *feria*, sin egen marknad där utbudet av ull svämmar över. Tröjor, sjalar, mössor och handledsvärmare finns där redo att värma den turist som så önskar. Dock blir de äkta chiloemännen som använder sina hustrus hemstickade tröjor färre och färre. Syntetmaterialen gör intrång och kärleken som rymms i en sländspunnen, handstickad fiskartröja urhållkas. Just därför blir medelåldern på de som behärskar hantverken högre och högre, just därför är turisterna den största marknaden.

Foto: Pixabay

Jag önskar att alla kunde åka till Chiloe för att få del av det okända ullparadiset och se att ull som vi skulle kalla studsig och matt faktiskt går att göra riktigt riktigt fina tröjor och plagg av som håller länge och värmer mycket.

CAMILLA STEN

Foto: Författaren, om inte annat anges

Vi har skapat en ny Facebook-grupp, endast för föreningens betalande medlemmar! Gruppen heter *Föreningen Ryafårets medlemsgrupp*. Gå med idag och diskutera Ryafår med oss! På sikt kommer kommentarsfältet för diskussioner i gruppen "Vi som har Ryafår" att stängas av.

Material till Ryabladet!

För att vi ska få ett intressant och läsvärt medlemsmagasin krävs att vi hjälps åt! Jag vet att det finns mängder av kunskap och engagemang där ute, fina foton och evenemang. Vill du dela med dig? Händer det något Ryafårs relaterat där du bor?

Hör av dig till mig, Camilla Sten webmaster och redaktör för ryabladet på webbmaster@ryafaret.se så skriver vi något till nästa nummer! Vill du inte skriva själv, så kan jag intervjua dig och sammanställa.

Manusstopp till nästa Ryabladet är **20201115**

Omslagsbilden

Omslagsbilden till detta nummer är tagen av föreningens livdjursförmedlare Karolina. Hon bor tillsammans med sin familj på på Lilla Bosarp utanför Jönköping. De värnar mycket om lantras djur I allmänhet och Ryor I synnerhet. På gården finns också Linderödssvin och Blommehöns. Karolinas sambo Jonas är styrelseledamot.

De finns på Instagram [@lillabosarp](https://www.instagram.com/lillabosarp)

Har du en bild som skulle passa på omslaget till nästa Ryabladet?

Maila

Webbmaster@ryafaret.se

STYRELSEN KONTAKT

Ordförande

Annika Wahréus

ordforande@ryafaret.se

Vilske - Kleva Anfastorp

521 94 Falköping

Mobil: 070 456 49 35

V. Ordförande

Carin Tidén

viceordforande@ryafaret.se

Allstakan Vallbo

670 35 Gunnarskog

Mobil: 073 03 27 910

Sekreterare

Carina Wenngren

sekreterare@ryafaret.se

Läby Österby

755 92 Uppsala

Mobil: 070-5236192

Kassör

Ulf Axelson

kassor@ryafaret.se

Vilske-Kleva Anfastorp

521 94 Falköping

Mobil: 070 86 17 399

Ledamot

Gertrud Spross Sandberg

ledamot.01@ryafaret.se

Valinge Rya 11

432 92 Varberg

Mobil: 070 57 67 341

Ledamot

Jonas Persson

ledamot.02@ryafaret.se

Lilla Bosarp 2

565 97 Bottnaryd

Mobil: 070 17 08 555

Livdjursförmedlare

Karolina Persson

livdjur@ryafaret.se

Lilla Bosarp 2

565 97 Bottnaryd

Mobil: 070 77 54 772

Ullbedömare

Kia Gabrielsson Beer

ullsorvis@telia.com (läses ca 2g/v)

Bonäs 12

686 96 Östra Ämtervik

Mobil: 0766-486015 (ej bilder)

Det kan ta några dagar innan Kia svarar,
men misströsta inte. Du får svar!

Webmaster

Camilla Sten

webbmaster@ryafaret.se

Glad Sommer!